Innlandet fylkeskommune

Strategi
24.09.26/04.11.26

Pilegrimsstrategi

Strategi for Innlandet fylkeskommunes arbeid med pilegrimsleden 2027-2031 - Høringsutgave

Innhold

Forord **3**

Innledning **5**

Forankring **6**

Visjon og mål **9**

Aktører i pilegrimsarbeidet **10**

Innlandet fylkeskommunes rolle 14

Strategiske satsingsområder **15**

1. Planforankring 16

2. Avtaleverk og finansiell støtte 17

3. Infrastruktur – leden som fysisk vandreled 20

4. Formidling av kulturhistorisk kunnskap 22

5. Kunst og kulturopplevelser 24

6. Friluftsliv, folkehelse og frivillighet 26

7. Lokal verdiskaping og reiseliv 28

8. Internasjonalt engasjement 30

Handlingsplan 2027-2031 ..... **32**

Pilegrimsleder i Innlandet **34**

Gudbrandsdalsleden 36

Østerdalsleden 38

Valldalsleden 40

Glåmdalsleden 41

Pilegrimsvegen i Valdres 43

Litteratur og kildeliste **45**

Design og produksjon: Innlandet fylkeskommune

Innlandet er ett sentralt pilegrimsfylke med flere av de offisielle St. Olavsvegene til Trondheim: Gudbrandsdalsleden, Østerdalsleden og Valldalsleden. I tillegg er Glåmdalsleden og Pilegrimsvegen i Valdres lokale pilegrimsleder. (Kart fra Langtidsplan 2019-2037, NPS)

Forord

Skrives til vedtatt dokument

Tom Svellet

Leder – Hovedutvalg for kultur

Tankeplass «Skogene blomstrer» ved Granerudsjøen i Stange.
Kunstner Siv Bugge Vatne. Foto: Marit Brænd, Innlandet fylkeskommune

Allmannsrøysa – Dovrefjell

…«De går her av forskjellige grunner; for å oppsøke langsomheten, for å nærme seg de eksistensielle og religiøse spørsmål gjennom en indre reise. Noen går her for å få kjenne tilhørighet til en tradisjon og en historie som før var nesten glemt. Noen går fordi det er godt å gå, og naturen og kulturlandskapet de vandrer gjennom er vakkert. De går. De har ikke med seg mer enn de kan bære. Deres måte å reise på er vennlig mot jorden, og godt for kroppen. De beveger de seg ikke fortere enn at de rekker å oppdage planter og dyr, bygninger og kulturminner langs veien.»… Drømmen vi bærer på, vedlegg 1. Statlig strategi 2012.

Innledning

Pilegrimsledene gjennom Innlandet har røtter i middelalderens pilegrimstradisjon, med vandring mot helligsteder. Vandringen mot Nidaros og St. Olavs helgenskrin var ett av Europas viktigste pilegrimsmål, men pilegrimsvandringen stanset opp da den ble forbudt etter reformasjonen. I 1992 ble det fra Fylkesmannen i Oppland tatt initiativ til å få registrert og tilrettelagt de gamle pilegrimsledene. Målsettingen var å ta i bruk historiske veger og stimulere til friluftsaktivitet, basert på natur- og kulturopplevelser. Ett nasjonalt prosjekt ble etablert i 1994, med tett samarbeid mellom Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning, fylkesmenn, fylkeskommuner, grunneiere, kommuner og Den norske kirke. Rutene som ble merket først var Gudbrandsdalsleden mellom Oslo og Trondheim og St. Olavsleden over Stiklestad til Trondheim. Disse ble åpnet i 1997. Senere kom Østerdalsleden, med led fra Trysil i 2000 og fra Rena i 2012. Valldalselden fra Møre og Romsdal bla åpnet i 2015. I tillegg er pilegrimsleden i Valdres fra Hedalen til St. Thomaskirken på Filefjell etablert, med felles vandringer fra 2005. Glåmdalsleden er åpnet som lokal led i 2024, og ønsker nasjonal godkjenning. Elverum og Åmot kommuner klargjør søknad om forlengelse av Østerdalsleden.

Ved reetableringen av pilegrimsleden tok man utgangspunkt i middelalderens ferdselsveger, men de ble også lagt der det er hensiktsmessig ut fra dagens infrastruktur, kulturminner og med hensyn til natur og landskap.

Innlandet er ett svært sentralt fylke i den nasjonale pilegrimssatsingen. Oppland og Hedmark fylkeskommuner har hatt ett sterkt engasjement fra starten, med fylkesansvarlige for oppfølging og organisering av arbeidet. Ved etablering av de regionale pilegrimssentrene i 2010, og Nasjonalt Pilegrimssenter i 2013 er fylkeskommunens rolle endret, men fortsatt er fylkeskommunen en viktig aktør.

Før etablering av Innlandet fylkeskommune i 2020 ga Fellesnemnda for Hedmark og Oppland fylkeskommuner uttalelse til Langtidsplan 2019-2037 for den nasjonale pilegrimssatsingen. I denne høringen kom behovet for en pilegrimsstrategi for fylkeskommunen opp som ett behov. Fylkeskommunens ansvar for med finansiering av de regionale pilegrimssentrene og prioritering mellom de ulike ledene var hovedspørsmål i høringen.

Fra 2020 har hovedansvaret for pilegrimssatsingen ligget i fylkeskommunens kulturavdeling, ut fra fylkeskommunens kulturminnefaglige rolle, men satsingen involverer et bredt spekter av fylkeskommunens ansvarsområder. Pilegrimsvandring gir mulighet for fysisk aktivitet og folkehelse og grunnlag for verdiskaping innen natur- og kulturbasert reiseliv.

Pilegrimsstrategien skal klargjøre fylkeskommunens rolle i arbeidet med tilrettelegging av pilegrimsledene gjennom fylket og legge grunnlag for godt samarbeid mellom de ulike aktørene i pilegrimssatsingen.

Forankring

Den nasjonale pilegrimssatsingen bygger på departementenes **Strategi for pilegrimssatsing 2012**– Pilegrimsleden – Vei for verdifull vandring, og **Langtidsplan 2019-2037** – Pilegrimsleden- en reise som berører, utarbeidet av Nasjonalt Pilegrimssenter (NPS)/Nidaros Domkirkes restaureringsarbeider (NDR). Den statlige finansieringen ligger i Statsbudsjettet– Kultur- og likestillingsdepartementet kap 327 post 1 og 71, og i årlige tildelingsbrev.

PILEGRIMSLEDEN
ST. OLAVSVEGENE TIL TRONDHEIM

Det overordna målet for den statlige strategien (2012) er:
«Pilegrimsleden skal gi mulighet for ferdsel gjennom et landskap som er rikt på natur-, kulturarv- og kulturopplevelser. Den skal tas vare på som en viktig del av den europeiske kulturarven og gi et unikt møte med norsk natur, kulturminner, kultur, tro og mennesker. Strategien skal bidra til verdiskaping og positiv utvikling langs leden gjennom økt bruk av den.»

Strategien er konsentrert rundt de fire hovedpilarene: **Miljø, Næring, Kirke og Kultur**, med vekt på lokal forankring, bred faglig tilnærming og samordnet innsats.

Følgende veivalg er sentrale:

- **Kulturminne- og naturfaglig** forankring av trasevalg og vedlikehold av pilegrimsleden
- **Næringsutvikling** – støtte opp om bære- kraftig reiseliv og lokal matproduksjon
- **Kirkelig forankring** – og åpenhet som inkluderer ulike interesser og motivasjoner
- **Olavsarven** - satsingen skal ha hovedfokus på pilegrimsledene som har Nidaros som mål, og som er forankret i Olavsarven.

Satsingen skal bidra til formidling av pilegrimstradisjonen, kulturminner, kulturarv, natur og landskap, friluftsliv og fysisk aktivitet, utvikling av næringsvirksomhet, bærekraftig reiseliv og levedyktige distrikter langs ledene. Målet er å utvikle pilegrimsledenes potensial som et nasjonalt og internasjonalt reiselivs produkt, og gjennom det få flere til å gå, både lokale vandringer og lengre strekninger.

Siden 2016 har den statlige pilegrimssatsningen ligget hos Kultur- og likestillingsdepartementet, hvor Nasjonalt pilegrimssenter er en avdeling hos den underliggende etaten Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider (NDR). For 2026 var ordlyden i departementets tildelingsbrev til NDR: **«Pilegrimsarbeidet skal bidra til verdiskaping og positiv utvikling langs St. Olavsveiene til Trondheim. Det skal ha en tydelig kirkelig forankring og samtidig være åpent og inkluderende for mennesker med ulik tro, kultur og tradisjon.»**

FNs bærekraftsmål
Pilegrimsarbeidet har som mål å være en bærekraftig satsing med lite klimaavtrykk, og er bredt forankret i FNs bærekraftsmål, bla. i Bærekraftmål 11.4) Styrke innsatsen for å verne om og sikre kultur- og naturarven i verden.

Nasjonale forventninger til kommunal- og regional planlegging (2023-2027)
I de nasjonale forventningene er kulturmiljø er beskrevet som kilder til kunnskap om Norges historie, og grunnlag for et mangfoldig samspill mellom natur, klima og menneskers liv og virke i hele landet. Kulturmiljø kan brukes som ressurs i samfunnsutviklingen, og bidra til miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Pilegrimssatsingen svarer godt på denne forventningen til fylkeskommuner og kommuner.

Stortingsmelding 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken - Engasjement, bærekraft og mangfold
Samfunnsutviklerrollen for kulturarvfeltet skal styrkes, med vektlegging av kulturarvens betydning for menneske og samfunn. Pilegrimssatsingen engasjerer bredt, med frivilligheten som en særlig viktig pilar for utvikling av leden.

Fylkeskommunens engasjement i pilegrimsarbeidet er forankret i fylkeskommunens samfunnsrolle innen natur, kultur, reiseliv og friluftsliv:

Innlandsstrategien 2024-2028 (Regional planstrategi)
I kunnskapsgrunnlaget for Innlandsstrategien er de historiske vegene og transportrutene beskrevet: Pilegrimsled, kongeveier, jernbane og vannveier førte til handel og møteplasser ved strategiske trafikknutepunkter. Det har gitt grunnlag for framvekst av tettsteder og byutvikling. Pilegrimsledene er del av Innlandets sentrale kulturarv.

Regionale planer for Innlandet
Regionale plan for klima, energi og miljø, Regional plan for det inkluderende Innlandet og de regionale planene for villrein er særlig relevante for pilegrimssatsingen.

Kulturstrategi for Innlandet 2022-2026(31)
Pilegrimssatsingen er godt forankret under målet «Arbeidet med Innlandets kulturarv skal konsentreres om nasjonalt og regionalt viktige og verdifulle kulturminner, slik at disse sikres og aktiveres som grunnlag for opplevelser og samfunnsutvikling.»

Reiselivsstrategi Innlandet 2025-2030
Reiselivsstrategien skal styrke verdiskaping, konkurransekraft og lokalsamfunnsutvikling i Innlandet. Strategien skal bidra til bærekraftig reisemålsutvikling. Pilegrimssatsingen har som mål å være del av et bærekraftig, grønt reiseliv som bidrar til lokal verdiskaping.

Frivillighetsstrategi for Innlandet 2026-2034
Frivillighetspolitikken skal legge til rette for økt dialog og samhandling mellom frivillig og offentlig sektor. Frivilligheten er en svært viktig ressurs og sterk drivkraft i pilegrimsarbeidet.

Innlandet fylkeskommunes arbeid med pilegrimsleden har utgangspunkt i Fellesnemdas uttalelse i 2019 til Langtidsplan 2019-2037 – Pilegrimsleden- en reise som berører, Mandat for arbeid med pilegrimsstrategi for Innlandet 2022 og drøftinger i politisk sak PS 1/2026 Hovedutvalg for kultur: Tilskudd til arbeid langs pilegrimsled 2026.

Pilegrimsmerke -Tankeplass Ringsaker.
Kunstner Jan Freucen. Foto: Barbora Hollan

Visjon og mål

Visjon

Innlandet skal være et ledende pilegrimsfylke i Norge, og sentral i utviklingen av de europeiske St. Olavsvegene.

Formål med strategien

- Pilegrimsstrategien skal gi langsiktig retning for fylkeskommunens arbeid med pilegrimsledene i Innlandet, og bidra til klargjøring av ansvar og roller i pilegrimsarbeidet.
- Innlandet fylkeskommune skal bidra til å gjøre vandring langs pilegrimsledene til en attraktiv opplevelse i møte med norsk natur, kulturminner, kultur, tro og mennesker.

Overordnet mål

- Pilegrimsledene i Innlandet skal utvikles for kulturhistorisk vandring og opplevelser i et fylke med rik pilegrimstradisjon.
- Pilegrimsledene skal bidra til økt attraktivitet og verdiskaping langs leden, med flere lang- og kortvandrere og et stort engasjement i lokalbefolkningen.

Delmål

<u>Strategien skal</u>

- **tydeliggjøre fylkeskommune rolle**
    - Bidra til rolleavklaring og godt samarbeid med de øvrige aktørene i pilegrimssatsingen.
- **definere og prioritere innsatsområder**
    - Ta stilling til prioritering og differensiering mellom de ulike pilegrimsledene i Innlandet.
    - Tydeliggjøre hvilke tiltak Innlandet fylkeskommune prioriterer støtte til.
- **bidra til å styrke verdiskaping og bærekraft langs pilegrimsledene**
    - Sikre pilegrimsledene som sammenhengende leder med god infrastruktur i alle ledd.

Aktører i pilegrimsarbeidet

Internasjonalt
Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim har status som Europeisk kulturrute, gjennom sertifisering fra Europarådet i 2010, under navnet St. Olav Ways. Sertifiseringen er en anerkjennelse av at pilegrimstrafikken til Nidaros og utbredelsen av olavsarven er en viktig del av Europas felles kulturarv, og fortsatt både levende og aktuell i dag. Statusen deles med våre nord-europeiske naboer gjennom grensekryssende pilegrimsleder som binder sammen mennesker, steder og kulturarv på tvers av landegrenser. Målet er å gjøre Trondheim og pilegrimsrutene dit til ett av de viktigste pilegrimsmålene i Europa i dag. Foreningen ACSOW – Association for the Cultural Route of St. Olavs Ways - har som formål å forvalte statusen og fremme den felles europeiske arven representert gjennom St. Olav Ways.

Nasjonalt
Nasjonalt pilegrimssenter (NPS) har hovedansvaret for å forvalte og koordinere den statlige pilegrimssatsingen i Norge. Nasjonalt pilegrimssenter har hovedansvar for merkevaren pilegrimsleden, forvaltning av logo og felles standarder for skilting og merking, godkjenning av nye leder og omlegginger, digital plattform for turplanlegging og ansvar for internasjonalt nettverksarbeid. NPS er en avdeling under Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider (NDR), en statlig etat under Kultur- og likestillingsdepartementet, med eget styre. Nasjonalt pilegrimssenter fordeler det statlige tilskuddet til de regionale pilegrimssentrene, og har styringsdialogen med disse. Nasjonalt pilegrimssenter har også oppdraget som administrasjon for foreningen ACSOW.

Regionale pilegrimssentre
I Innlandet er det etablert fire regionale pilegrimssentre: Granavollen, Hamar, Dale-Gudbrand og Dovrefjell, med hver sine daglige ledere. Alle disse er lokalisert til Gudbrandsdalsleden, som er den pilegrimsleden som har størst trafikk og som ble gitt en tydelig nasjonal prioritet i 2012-strategien. De regionale pilegrimssentrene skal stimulere pilegrimssatsingen i sitt distrikt. Pilegrimssentrene skal bidra til verdiskaping og positiv utvikling langs St. Olavsveiene til Trondheim, og stimulere pilegrimsarbeidets fire arbeidsområder: miljø, næring, kirke og kultur. Sentrene har hovedansvaret for det operative pilegrimsarbeidet rettet mot vandrere, overnattingssteder og kommuner langsleden, med tilrettelegging, informasjon og markedsføring. Flere sentre har også egne overnattingstilbud. Sentrene samarbeider med fylkeskommunen, kommuner, kirken, frivillige lag og foreninger, museer og ulike aktører innen reiselivsnæringen. Trepartsavtaler mellom de regionale pilegrimssentrene, kommunene og Hedmark og Oppland fylkeskommuner har ligget til grunn for samarbeidet. Sentrenes finansieringsmodeller varierer, men de fleste har hovedvekten av sin finansiering via NDR over statsbudsjettet. Flere pilegrimsleder er etablert og de regionale pilegrimssentrene har økt fra de opprinnelige fem langs Gudbrandsdalsleden i 2010 til totalt 12 sentre i 2026 fordelt på ulike leder, noe som utfordrer grunnøkonomien i pilegrimssatsingen.

Fylkeskommunen
Fylkeskommunene er regional utviklingsaktør og har flere roller i pilegrimsarbeidet, både innen reiseliv, friluftsliv, folkehelse og kultur. Fylkeskommunen har en strategisk og planfaglig rolle, og skal veilede kommunene i sitt plan- og utviklingsarbeid, og skal oppfordre til sikring av pilegrimsleden i kommunale arealplaner. Fylkeskommunen har en formell rolle i å gi den kulturminnefaglige vurderingen ved etablering av pilegrimsled og ved omleggingssaker, og skal gi en anbefaling før godkjenning av Nasjonalt Pilegrimssenter. Fylkeskommunen har ulike tilskuddsordninger som kommer pilegrimssatsingen til gode. Innlandet fylkeskommune viderefører et aktivt pilegrimsengasjement fra Oppland og Hedmark fylkeskommuner.

Kommunene
Kommunene har hovedansvaret for pilegrimsleden som fysisk vandreled gjennom sin kommune. Kommunen har det overordna ansvaret for å sikre pilegrimsleden i kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner, og koordinere arbeidet med vedlikehold og merking av stier, skilt, tilrettelegging av rasteplasser. Kommunen står som søker ved behov for omlegginger. Mange kommuner har avtaler med frivillige lag og foreninger om gjennomføring av skjøtselsarbeidet. Arbeidet skjer i tett samarbeid med grunneier, regionalt pilegrimssenter, frivillige lag og foreninger og fylkeskommunen. Partnerskapsavtale mellom kommunene, regionale pilegrimssentre og fylkeskommunen har ligget til grunn for ansvars- og oppgavefordeling i pilegrimsarbeidet i mange kommuner.

Kommunen legger til rette for friluftsliv og aktivitet, og er lokal kulturminnemyndighet med tilrettelegging og informasjonsarbeid knyttet til natur- og kulturarv. Kommunen som skoleeier kan benytte pilegrimsleden som kunnskaps- og opplevelseskilde til sin historie.

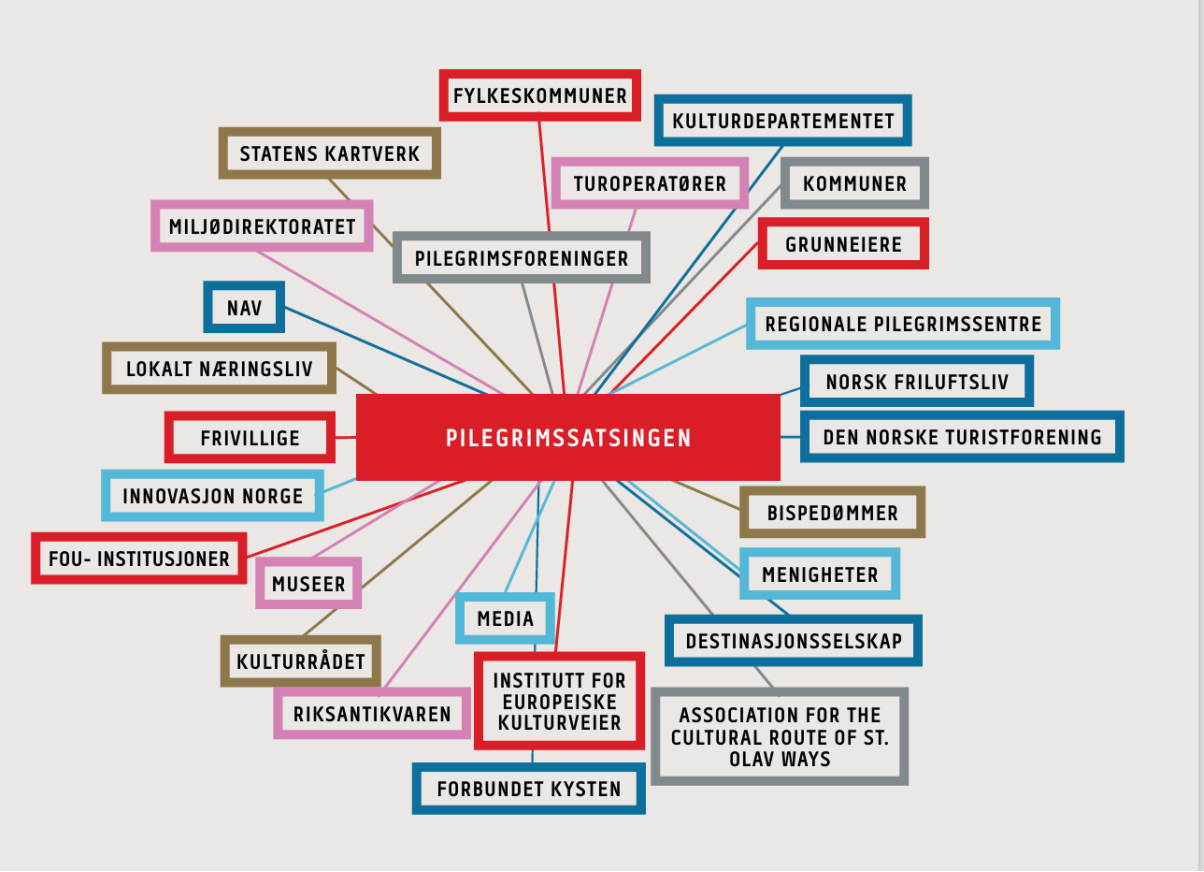
Kirkene
Kirkene langs pilegrimsleden er lokale pilegrimsmål og viktige besøksmål for langvandrerne. Hamar bispedømme prioriterer pilegrimsarbeid i sin strategi 2025-2029, og vektlegger særlig arbeid rettet mot barn og unge. Kommunen er kirkeeier for kirkebygg knyttet til Den norske kirke, og kommunen, fellesråd og menigheter er avgjørende i arbeidet med å tilrettelegge for åpne kirker og kirkelig aktivitet og bruk av menighetshus og andre lokaler til opphold og overnatting. Kirka er til stede langs pilegrimsleden, med ansatte og frivillige som bidrar lokalt, og legger til rette for deltagelse i arrangementer og vandringer.

Pilegrimsvandring er kjent fra de fleste religioner, og i vårt landskap først og fremst fra den katolske tradisjonen før reformasjonen. Pilegrimssatsingen er åpen for deltagelse og engasjement med en allmennmenneskelig og økumenisk tilnærming der alle er velkomne.

Statsforvalteren
Statsforvalteren har en formell rolle som anbefalingsmyndighet for omlegginger og etablering av nye pilegrimsleder innen sine myndighetsområder, sammen med fylkeskommunen, med hovedvekt på naturmangfold, og skal involveres tidlig i arbeidet med å avklare aktuelle nye traseer eller omlegginger.

Grunneiere
Godt samarbeid med grunneierne langs leden er helt avgjørende for at leden er sammenhengende og godt tilrettelagt. Standardiserte avtaler er inngått mellom kommunene og grunneierne om bruk og tilrettelegging av de etablerte pilegrimsledene. Grunneierne må involveres tidlig i prosessen ved nyetablering og ved behov for omlegginger av leder.

Overnattingssteder/verter
Tilgjengelige overnattingssteder langs pilegrimsleden er en avgjørende del av tilbudet langs pilegrimsleden. For å bli skiltet som herberge eller hotell med pilegrimslogo skal overnattingsstedet akkrediteres etter Nasjonalt Pilegrimssenters akkrediteringssystem. Akkrediteringen og oppfølging av overnattingsstedene ivaretas av de regionale pilegrimssentrene. De regionale pilegrimssentrene arrangerer samlinger og skaper nettverk mellom aktørene. Sentrene arbeider også aktivt med nyrekruttering av vertskap etter hvert som trafikken øker, for å både sikre nok senger og et differensiert tilbud.

Aktørkart for pilegrimssatsingen – Langtidsplan 2019-2037

Museene
Museene i Innlandet har mange attraksjoner langs pilegrimsledene, og er tilgjengelige som steder for kunnskap og opplevelser langs leden. Museene kan bidra med sin kompetanse til å videreutvikle historiefortellingene om Innlandet, basert på kulturhistorisk kunnskap og formidlingsevne.

Frivillige
Ett stort mangfold av lag og foreninger er engasjert i pilegrimsarbeidet. Å stimulere til aktiv frivillig deltagelse er et viktig mål for bruk og utvikling av pilegrimsleden. Frivillige bidrar som lokalkjent vertskap, i arbeid med skjøtsel og vedlikehold, de bidrar med kunnskap og formidling. Historielag, menigheter, idrettslag, DNT, musikklag og andre frivillige og ideelle organisasjoner gjør en innsats for pilegrimsledene i Innlandet. Formelt stiftede foreninger som pilegrimnettverket for Østerdalsleden og foreningen Glåmdalsleden tar hovedansvaret for større satsinger. I Valdres arranger pilegrimsforeningen St. Thomas de årlige vandringene.

Nasjonalt er Pilegrimsforbundet i Norge en overbygning over lokale pilegrimsforeninger, og utgir magasinet Pilegrim i dag.

Fra Tylldalen bygdetun, Tynset. Foto: Aslaug Haugen

Innlandet fylkeskommunes rolle

Historikk
Fylkeskommunene hadde en svært sentral rolle i oppstarten av pilegrimssatsingen i 1992-97 og fram til etableringen av de regionale pilegrimssentrene i 2010 og etablering av Nasjonalt Pilegrimssenter i 2013. Fylkeskommunene var det koordinerende leddet med oppfølgingsansvar ovenfor kommunene, og som bindeledd mellom sentralt, regionalt og lokalt nivå. Fra 2007 ble pilegrimsleden ett av prosjektene i Riksantikvarens verdiskapingsprogram, og Oppland fylkeskommune fikk egen prosjektleder som arbeidet dedikert med videreutvikling av Gudbrandsdalsleden i en 10-års-periode. Fra 2017 har pilegrimsarbeidet i fylkeskommunen i hovedsak dreid seg om videreføring av arbeidet med oppfølging av konkrete saker og tildeling av tilskudd til kommunene, i tett dialog med de regionale pilegrimssentrene. Hedmark fylkeskommune prioriterte støtte til Regionalt pilegrimssenter Hamar, samt noe støtte til nettverket for Østerdalsleden og dialog om autorisasjon av Glåmdalsleden. Oppland fylkeskommune videreførte praksis med støtte til vedlikehold og skjøtsel til kommunene langs Gudbrandsdalsleden, samt oppstart av Tankeplassprosjektet (2016) med kunst langs pilegrimsleden. Fra etableringen av Innlandet i 2020 har denne modellen blitt videreført, i påvente av pilegrimsstrategien. For 2026 og 2027 er det avsatt midler til en utvidet tilskuddordning.

Rolle

Innlandet fylkeskommune

- har en **regional plan- og utviklingsrolle**, og bidrar til pilegrimsarbeidet gjennom føringer i regionale planer, strategier og budsjett.
- **veileder kommunene** i deres plan- og utviklingsarbeid, og skal oppfordre til sikring av pilegrimsleden i kommunale planer.
- bidrar til **økt verdiskaping** innen reiselivs- og opplevelsesnæringene og bidra til vertskaps- og kunnskapsutvikling
- er **regional kulturminnemyndighet** og har en formell rolle i å gi den kulturminnefaglige vurderingen av nye leder og gi en **innstillende anbefaling** før godkjenning av nye pilegrimsleder ovenfor Nasjonalt Pilegrimssenter. Det samme gjelder ved permanente omlegginger av pilegrimsleden. Ved midlertidige omlegginger av pilegrimsleden gir fylkeskommunen innspill til de regionale pilegrimssentrene og kommunene som følger opp dette.
- er en **sentral samarbeidspart** i pilegrimsnettverket og bidrar med **finansiering** av tiltak som styrker pilegrimsleden.
- har en **administrativt ansatt** i kulturavdelingen som kontaktpunkt for pilegrimssatsingen.

Strategiske satsingsområder

1. **Planforankring**
2. **Avtaleverk og finansiell støtte**
3. **Infrastruktur – leden som fysisk struktur**
4. **Kulturhistorisk kunnskap**
5. **Kunst og opplevelser**
6. **Friluftsliv, folkehelse og frivillighet**
7. **Lokal verdiskaping og reiseliv**
8. **Internasjonalt engasjement**

Tankeplass – Reiser og Ruiner, Nord-Fron. Kunstnere: Robert Johansson og Jenny Ueland.
Foto: Marit Brænd, Innlandet fylkeskommune

1. Planforankring

Forankring i fylkeskommunen
Pilegrimssatsingen forankres i fylkeskommunens overordna styringsdokumenter, med vektlegging av at pilegrimsledene tar i bruk historiske veger, stimulerer til friluftsaktivitet og natur- og kulturopplevelser, og bidrar til lokal verdiskaping og bærekraftige reiselivstilbud.

Innlandet fylkeskommune viderefører engasjement for de etablerte pilegrimsledene og skal løfte nye initiativ opp til politisk drøfting i samsvar med denne strategien.

Veiledning ovenfor kommunene
Fylkeskommunen skal veilede kommunene i deres planarbeid og følge opp at pilegrimsleden har god planforankring i kommuneplanens samfunnsdel og temaplaner som kommunedelplan for kulturminner og kommunedelplan for idrett- og friluftsliv, samt at pilegrimsleden settes av som hensynssone eller egnet arealformål i kommunenes arealplaner.

Innlandet fylkeskommune anbefaler følgende i sin veiledning til kommunene:

Kommuneplanens arealdel
Pilegrimsleden går gjennom kommunen og bør sikres som hensynssone. Dersom vegen følger eldre vegfar, kan det være aktuelt å regulere til hensynssone H730 hvis den er fra middelalder eller H570 hvis den er yngre. Der pilegrimsleden ikke følger eldre vegfar, kan hensynssone H530 friluftsliv benyttes. Til hensynssonen må det innarbeides egne retningslinjer. Forslag til tekst kan være «Pilegrimsleden skal holdes åpen for fri ferdsel. Skilting og tilrettelegging skal følge standarder og maler for Pilegrimsleden. Ved eventuell omlegging av traseen må dette avklares med fylkeskommunen og godkjennes av Nasjonalt pilegrimssenter».

Reguleringsplan
Pilegrimsleden går gjennom planområdet og må sikres gjennom reguleringsplanen som hensynssone eller egnet arealformål. Dersom vegen følger eldre vegfar, kan det være aktuelt å regulere til båndlagt område H730 hvis den er fra middelalder eller H570 hvis den er yngre. Der pilegrimsleden ikke følger eldre vegfar, kan hensynssone H530 friluftsliv benyttes. Til hensynssonen må det innarbeides egne bestemmelser. Forslag til tekst kan være «Pilegrimsleden skal holdes åpen for fri ferdsel. Skilting og tilrettelegging skal følge standarder og maler for Pilegrimsleden».

Omlegging
Dersom det er nødvendig å legge om traseen, er det viktig å finne en trasé som er egnet som turveg og avklart med grunneier og naboer. Fylkeskommunen skal vurdere omleggingssøknader og videresende disse for godkjenning hos Nasjonalt Pilegrimssenter. (Gjelder de nasjonalt godkjente pilegrimsledene).

Ytterligere veiledning ligger i Merkehåndboka for Pilegrimsleden og i godkjente rutiner for omlegging av trasé på ressurssidene på pilegrimsleden.no

Strategi

- Sikre pilegrimsleden i fylkeskommunale og kommunale planer.

Tiltak

- Bidra med veiledning og bevisstgjøring om kommunenes ansvar for å sikre pilegrimsleden i gjeldende planverk.

2. Avtaleverk og finansiell støtte

Prioritering

Følgende prioritering vil ligge til grunn ved vurdering av fylkeskommunens støtte til tiltak langs pilegrimsledene i Innlandet:

Nr 1: Gudbrandsdalsleden

Nr 2: Østerdalsleden

Nr 3: Øvrige leder

- **Glåmdalsleden**
- **Valldalsleden**
- **Pilegrimsvegen gjennom Valdres**

Avtaler
Langsiktighet og forutsigbarhet er avgjørende for at pilegrimsledene opprettholder høy kvalitet. Det er god erfaring med trepartsavtaler som avklarer roller og ansvar mellom fylkeskommunene, regionale pilegrimssentre og kommunene fra tidligere fase. Innlandet fylkeskommune ønsker å arbeide fram nye avtaler med kommunene og de regionale pilegrimssentrene langs Gudbrandsdalsleden med utgangspunkt i tidligere avtaleverk. Avtalene vil i hovedsak dreie seg om partenes forpliktelse til skjøtsel, vedlikehold og kulturhistorisk formidling av leden. For pilegrimsleder der det ikke er regionale pilegrimssentre vil avtaler med forening eller kontaktpunkt for leden kunne være aktuelt.

Støtte til regionale pilegrimssentre
Opprettelsen av de fem regionale sentrene i 2010 bygde på et strategisk valg om å prioritere Gudbrandsdalleden som satsingsområde med øremerkede statlige midler ut fra at det var denne leden som hadde størst trafikk og stort potensiale for verdiskaping knyttet til kulturturisme. Fire av disse sentrene ligger i Innlandet. Driftsstøtten dekker lønn til daglig leder, samt noen øvrige driftsutgifter. Fram til 2026 er det kun Pilegrimssenter Hamar som har fått driftsstøtte fra Innlandet fylkeskommune gjennom årlige vedtak, 350 000 kroner i 2026. Granavollen og Hamar har i tillegg noe kommunal støtte. Ulike typer prosjektmidler er også viktig for sentrenes aktivitetsnivå.

Den nasjonale langtidsplanen skisserte en finansieringsløsning til de regionale sentrene med 60/20/20 (stat/region/kommune - lokalt), der den regionale andelen ville ligge på ca. 470 000 kroner Pr. senter (2023-kroner), av ett budsjett på 2,3 mill. kroner, men Innlandet har ikke sluttet seg til denne modellen.

En større grad av likebehandling av den fylkeskommunale støtten til sentrene vil være naturlig framover. Samtidig er sentrene forskjellige, med ulike vinklinger på tjenester, organisering, finansiering og kostnadsnivå. Dette gjør en direkte sammenligning vanskelig. Senteret på Granavollen* betjener også kommuner i Akershus og Buskerud, og senteret på Dovrefjell betjener Trøndelagskommuner, i tillegg til Dovre.

*Gran kommune går til Akershus 1.1.2028, men senteret vil fortsatt betjene innlandskommunene Østre- og Vestre Toten og Gjøvik.

Ut fra et fylkeskommunens budsjett på ca. 1 mill. kroner til pilegrimssatsingen (2026), kan man tenke en modell der 500 000 kroner avsettes til samlet bidrag til de regionale sentrene. Et tilskudd til ledkontakt for Østerdalsleden, som i dag ikke har noen fast statlig eller fylkeskommunal støtte, bør også inngå i dette.

Modellen kan være slik:

Regionale sentre	Antall fylkeskommuner	Antall kommuner (totalt)/ i Innlandet	Antall km led (Totalt)/ i Innlandet (ca)	Forslag til fordeling av tilskudd fra IFK
Hamar	1	3	112	130 000
Granavollen	3	(8) 4	(180+ 60*) 126 *	100 000
Dale-Gudbrand	1	6	170	130 000
Dovre	2	(4) 1	(250) 66	70 000
Ledkontakt Østerdalsleden	2	(11) 8	(490) 370	70 000
Sum				500 000

* Granavollen har Lunnerleden og Balkeleden som kirkeleder som går ut fra hovedleden, på til sammen 60 km.

En slik omlegging av tilskuddet med reduksjon til Pilegrimssenter Hamar må i så fall skje over noe tid, slik at senteret får tid til å sikre supplerende finansiering.

Pilegrimsleden er en nasjonal satsing, men den statlige rammen har ikke økt vesentlig i forhold til økningen i antall leder og regionale sentre. Pilegrimssentrene har beskrevet dette i rapporten *Mind the Gap : En grasrotstudie av status og ressursbehov for Pilegrimssatsingen i Norge 2025,* der de peker på at den nasjonale rammen bør opp på et nivå som gir de etablerte ledene gode drifts- og utviklingsmuligheter.

Fylkeskommunalt tilskudd til arbeid langs pilegrimsledene
Fylkeskommunen innførte tilskuddsordning for å opprettholde og utvikle pilegrimsledene gjennom Innlandet i 2026, som en videreføring og utvidelse av tilskudd til Opplandskommunene tidligere. Ordningen prioriterer skjøtsel, vedlikehold og informasjonstiltak langs leden.

Ut fra budsjettnivå 2026 kan 500 000 kroner settes av til denne ordningen, hvorav 350 000 kroner prioriteres til Gudbrandsdalsleden (inkludert Stange og Hamar som organiseres fra Pilegrimssenter Hamar.) Det betyr at ca. 150 000 kroner vil være tilgjengelig for tilskudd langs de øvrige ledene.

Tilskuddsordningen bør ha søknadsfrist 1. november, slik at det gir god forutsigbarhet for kommende sesong.

Andre tilskuddsordninger
Det er flere fylkeskommunale tilskuddsordninger som kan være aktuelle for søknader om tiltak og aktivitet langs pilegrimsleden; Innen kultur, reiseliv, friluftsliv m. fl. I tillegg er sparebankstiftelsene og andre organisasjoner verdifulle bidragsytere med egne tilskuddsordninger.

Pilegrimsleder uten regionalt senter

Østerdalsleden har i dag ikke fast finansiering fra stat eller fylkeskommune, men har en 20% stillingsressurs knyttet til Pilegrimsnettverket for Østerdalsleden. I tillegg har Nord-Østerdal friluftsråd engasjert seg i arbeidet. Kommunene i Trøndelag har noe oppfølging fra det regionale senteret i Trondheim. Leden er nasjonalt godkjent led, noe som burde tilsi formalisert etablering av ledkontakt, slik det skisseres i langtidsplanen. Pilegrimsnettverket for Østerdalsleden ønsker to regionale sentre, ett på Elverum og ett i Tynset. I denne strategiperioden er etablering av pilegrimsled gjennom Elverum til Rena prioritert, og ett mindre fylkeskommunalt bidrag til finansiering av ledkontakt er aktuelt, slik at arbeidet med Østerdalsleden kan vitaliseres ytterligere.

Valldalsleden er en nasjonalt godkjent led, med prosjektleder i Valldal, Møre og Romsdal. Leden går gjennom Lesja kommune, før den møter Gudbrandsdalsleden på Dovrefjell. Innlandet fylkeskommune vil prioritere støtte til konkrete tiltak i kommunene Lesja og Dovre.

Glåmdalsleden er etablert som regional led, og har målsetting om å søke om nasjonal godkjenning. Fylkeskommunen har bidratt i prosessen gjennom godkjenning av den kulturhistoriske forankringen av leden. Glåmdalsleden møter det svenske nettverket av pilegrimsleder, og satsingen på Glåmdalsleden kan bidra til økt nordisk og internasjonalt samarbeid. Tiltak langs leden vil kunne prioriteres med tilskudd.

Pilegrimsvegene gjennom Valdres er en frittstående regional pilegrimsled. Den er ikke prioritert i den statlige satsingen da den ikke har Nidarosdomen som mål. Ut fra den kulturhistoriske betydningen med høy tetthet av middelalderkirker er pilegrimsvegen fra Hedalen kirke til st. Thomas kapellet på Filefjell av regional betydning, og vil kunne prioriteres med tilskudd gjennom fylkeskommunens tilskuddsordninger.

Strategi

- Sikre oppdatert avtaleverk og langsiktighet i forhold til pilegrimsstrategiens satsingsområder.

Tiltak

- Fastsette tilskuddsordning for tiltak langs pilegrimsleden.
- Arbeide fram nye avtaler med kommunene og de regionale pilegrimssentrene om partenes forpliktelse til skjøtsel, vedlikehold og kulturhistorisk formidling av leden.
- Avklare eventuell fylkeskommunal grunnfinansiering til de regionale pilegrimssentrene og ledkontakt.

3. Infrastruktur – leden som fysisk vandreled

Målsettingen i den nasjonale pilegrimssatsingen er at *«Pilegrimsleden skal gi mulighet for vandring gjennom et landskap som er rikt på natur-, kulturarv- og kulturopplevelser. Den skal tas vare på som en viktig del av den europeiske kulturarven og et unikt møte med norsk natur, kulturminner, kultur, tro og mennesker. Strategien skal bidra til verdiskaping og positiv utvikling langs leden gjennom økt bruk av den.* (Nasjonalt mål – Nasjonal pilegrimsstrategi 2012)

Pilegrimsvegene består av mange ulike generasjoner veger og stier, men skal være sammenhengende og ha rot i de gamle ferdselsvegene til helligsteder. Leder som klassifiseres som St. Olavsveger har Nidarosdomen som mål, og er lagt i traseer der man med stor sannsynlighet mener pilegrimene har vandret i middelalderen.

Leden skal først og fremst være for turgåere. Der de gamle vegene er endret må man finne løsninger som ivaretar leden som sammenhengende led og som gir gode vandreropplevelser – både for den indre og den ytre reisen.

Kommunenes rolle:

- Kommunene har hovedansvar for skjøtsel, merking og rydding av pilegrimsleden i sitt område.
- Kommunene har ansvaret for at det er gyldige avtaler med grunneierne langs leden, og plan for langsiktig oppfølging av skjøtsel og vedlikehold av leden gjennom sin kommune.
- Kommunene bør ha en kontaktperson for pilegrimsleden, med ansvar for dialog til regionalt pilegrimssenter/-forening og fylkeskommunen.
- Kommunene bør inngå avtaler med lag og foreninger knyttet til skjøtsel og vedlikehold. I noen tilfeller tar kommunen selv ansvar gjennom egen organisasjon. Dette ansvaret er basert på forpliktelsene knyttet til godkjenningssøknaden for pilegrimsleden. (Gjelder nasjonalt godkjente leder)
- Kommunen bør avsette egne midler til skjøtsel og vedlikehold av pilegrimsleden. Dette inngår i forventet egenandel for søknader til fylkeskommunen og andre om støtte.
- Der pilegrimsleden er historiske vegfar eller er automatisk fredet som historisk veg, må kommunen avklare med fylkeskommunen før gjennomføring av tiltak som går ut over vanlig vedlikehold.

Regionalte pilegrimssenters rolle:

- De regionale pilegrimssentre skal koordinere pilegrimsarbeidet i sin region og bidra til å utvikle og kvalitetssikre pilegrimsleden som et helhetlig og attraktivt tilbud.
- Pilegrimssentrene følger opp kommune, koordinerer arbeidet med skjøtsel og tilrettelegging av pilegrimsleden og skal høres i omleggingssaker.

Fylkeskommunens rolle:

- Fylkeskommunen er regional kulturminnemyndighet og skal gi den kulturminnefaglige vurderingen av nye leder og gi en innstillende anbefaling før godkjenning av nye pilegrimsleder ovenfor Nasjonalt Pilegrimssenter. Det samme gjelder ved permanente omlegginger av pilegrimsleden.
- Ved midlertidige omlegginger av pilegrimsleden gir fylkeskommunen innspill til de regionale pilegrimssentrene og kommunene som følger opp dette.
- Fylkeskommunen bidrar med tilskuddsmidler til skjøtsel og vedlikehold av leden.

Strategi

- Sikre pilegrimsledene som sammenhengende led med god infrastruktur i alle ledd.

Tiltak

- Sikre god standard på skilting, merking og tilrettelegging av den fysiske leden gjennom veiledning og tilskudd.

Søknadsordning

Fylkeskommunen prioriterer sin tilskuddsordning til pilegrimsleden til skjøtsel- og tilretteleggingsarbeid. I tillegg kan Spillemiddelordningen og Tilskudd til tiltak i statlig sikra friluftsområder være aktuelle for tiltak langs pilegrimsleden.

Frivilligheten og kommunen er viktige samarbeidspartnere og bidragsytere i å skape god merking og ryddig av leden. Foto: Pilegrimssenter Dale-Gudbrand, Per Gunnar Hagelien

4. Formidling av kulturhistorisk kunnskap

Pilegrimsvandringen til Nidaros utviklet seg raskt etter Olav II Haraldssons død i 1030 og hans helgenkåring til Olav den hellige i 1031. Pilegrimsledene skiller seg fra andre turveger ved at de har utgangspunkt i historiske veger som går gjennom landskap som pilegrimene opplevde i middelalderen.

Fylkeskommunen er regional kulturminnemyndighet, og har en fagavdeling med stor kulturminnefaglig kompetanse. For å få nasjonal status som St. Olavs veg til Trondheim er det fylkeskommunens ansvar å gi en kulturminnefaglig godkjenning om at den foreslåtte vegen har grunnlag i Olavstradisjonen, og har Trondheim og Nidarosdomen som mål.

Sammen med kommunene, historielag, pilegrimsforeninger, museer og enkeltpersoner bidrar fylkeskommunen med kunnskap og innspill til formidling av kulturhistorie langs pilegrimsledene. Tilrettelegging, skilting og digital informasjon er en viktig del av pilegrimssatsingen.

Fylkeskommunen bør kontaktes når det skal foretas prioriteringer av hvilke kulturminner som skal tilrettelegges og formidles. Utvalgte kulturminner og kulturmiljø langs pilegrimsleden tilrettelegges og skiltes i samsvar med merkehåndboka til Nasjonalt Pilegrimssenter, fylkeskommunes maler og plan for de enkelte pilegrimsledene.

I forbindelse med Nasjonaljubileet 2030 samles spor etter Olav på nettsiden «den digitale Olavskilden».

Strategi

- Ivareta pilegrimsledene i fylket som kulturhistoriske veger og formidle kunnskap om pilegrimsvegene og kulturmiljøene langs ledene.

Tiltak

- Bidra med kunnskap og kompetanse om kulturminner og kulturmiljø langs leden, gi råd og veiledning ved formidlings- og tilretteleggingstiltak. Prioritere kulturhistorisk viktige steder.
- Arbeid for flere åpne kirker i pilegrimssesongen.

Søknadsordninger

- Skilting og formidlingstiltak inngår i tiltak som det kan søkes støtte til gjennom fylkeskommunens tilskuddsordning til pilegrimsleden.

Stange kirke er middelalderkirke fra ca 1250.
Rester av murene til en eldre steinkirke er funnet under den nåværende kirken.

Hver kirke langs pilegrimsleden er et delmål på vegen til Nidaros, og også egne pilegrimsmål for etappevandringer og for pilegrimsvandring i eget lokalmiljø. Flere åpne kirker er et mål for pilegrimssatsingen, og det gjøres et godt arbeid med å rekruttere frivillige inn som medhjelpere.

5. Kunst og kulturopplevelser

Innlandet fylkeskommune har ansvar for å sikre et mangfoldig, inkluderende og tilgjengelig kulturtilbud for innbyggerne i hele fylket. Pilegrimsleden går gjennom store deler av fylket, og installasjoner og opplevelser langs leden kan bidra til å berike både lokalsamfunn og langvandrere.

Prosjektet "Tankeplass" kom i stand ut fra en idé om å skape naturlige stoppesteder langs pilegrimsleden i Oppland ved bruk av kunstneriske installasjoner. Prosjektet ble videreført i Innlandet fylkeskommune og har stimulert til engasjement, nytenkning og økt aktivitet langs leden. Tankeplass 1 er ferdigstilt, og Tankeplass 2 er i sluttfasen. Prosjektet er et samarbeid mellom fylkeskommunen, kommunene, Sparebankstiftelsen DNB og Sparebankstiftelsen Hedmark, med utarbeiding av kunstplan og utlysning av konkurranser. I tillegg til at kunstverkene kan oppleves der de står langs pilegrimsleden, er prosjektet er visuelt tilgjengelig på Kulturnett Innlandet sine nettsider.

Fylkeskommunen gir støtte til en rekke kunst- og kulturuttrykk. Fylkeskommunens viktigste tilskuddsordning på kulturfeltet er regionale kulturfond, og aktører knyttet til pilegrimsleden kan søke i samsvar med kriteriene for ordningen.

I perioden fram til 2031 markeres Nasjonaljubileet – Norge i 1000-års med årlige tema og arrangementer, og aktører i Innlandet fylke vil delta på ulike måter med tiltak og arrangementer som knytter seg til markeringen.

Strategi

- Legge til rette for kunst og kulturopplevelser langs pilegrimsleden.

Tiltak

- Arbeide for å videreføre Tankeplassprosjektet i tilknytning til flere kommuner i en fase 3, med Østerdalsleden som neste prioritet.
- Stimulere til at Pilegrimsleden benyttes som arena for kunst og kulturuttrykk i forbindelse med Nasjonaljubileet – Norge i 1000-år.

Søknadsordninger

- Kunst- og kulturprosjekter knyttet til pilegrimsleden kan søke tilskudd gjennom tilskuddsordningen Regionale kulturfond Innlandet og andre søknadsordninger for kulturfeltet.

Tankeplass - Hovudet, klokkeporten og falkesteinen, Høgkleiva, Ringebu med kunstner Ånond Versto ved åpningen i 2020.

«Tankeplass-prosjektet har vært en berikelse for både Pilegrimsleden lokalt, regionalt og nasjonalt. Det har stimulert til nytenkning, engasjement og begeistring omkring både pilegrims- og kunsttematikk på en god måte i kommunene som deltok. Tankeplassene har ført flere føtter ut på vandring. Både tilreisende turister og de hjemmehørende i kommunen, små og store, likesom erfarne og nyslåtte pilegrimer har oppsøkt Tankeplassene. I tillegg til å være stoppesteder for langvandrende pilegrimer har Tankeplassene altså vist seg som et eget turmål.»

Fra Pilegrimssentrene til Sluttrapport for Tankeplass--1 prosjektet 2020.

Les mer og se videoer fra Tankeplass-prosjektet på Kulturnettinnlandet.no

6. Friluftsliv, folkehelse og frivillighet

Pilegrimsleden går gjennom byer, tettsteder, landbruksområder, skogs- og fjellterreng, og er et lett tilgjengelig tilbud både for den lokale turgåer og langvandreren. Naturen påvirker både kropp og psyke og bidrar til bedre folkehelse gjennom vandring og friluftsliv.

Fylkeskommunen har mål om at Innlandet skal være et aktivitetsvennlig samfunn, der alle uavhengig av alder, kjønn, funksjonsnivå og sosial bakgrunn skal gis mulighet til fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv. Pilegrimsleden kobler på en fin måte kulturhistorie, friluftsliv og frivillig engasjement, og stimulerer til møter mellom mennesker på tvers av ulike land og kulturer.

Frivilligheten er en viktig del av pilegrimssatsingen, og lag og foreninger bidrar med skjøtsels- og tilretteleggingsarbeid langs leden. Kirka benytter pilegrimsleden i sitt arbeid med konfirmanter og trosopplæring. Historielag arrangerer historiske vandringer langs leden. Flere steder er stolpejakt kombinert med pilegrimsled, noe som får mange ut på tur.

Pilegrimsleden følger terreng og historiske vegfar, noe som innebærer at leden mange steder er fysisk krevende. Men flere partier av pilegrimsleden er lett tilgjengelig, bla. der leden går i mer urbane områder, eller langs vatn og langs skogsveger i slakt terreng. Flere steder er det gjort arbeid med tilrettelagte rasteplasser, og stadig flere overnattingssteder oppfyller målet om bedret tilgjengelighet og universell utforming.

God informasjon om ledens standard på de ulike delstrekningene er viktig for at opplevelsen skal bli god for alle, og bør prioriteres ytterligere.

Strategi

- Tverrfaglig innsats for at pilegrimsleden i enda større grad blir benyttet lokalt.

Tiltak

- Stimulere til at frivillige lag og foreninger aktiviseres i arbeidet med skjøtsel og tilrettelegging av pilegrimsledene.
- Bidra til tiltak som inspirerer til barn og unges bruk av pilegrimsleden som arena for læring og fysisk aktivitet
- Stimulere til at pilegrimsledene blir godt kjent blant egne innbyggere i de ulike kommunene, og at den aktivt formidles som lokal merket kulturhistorisk turvei.
- Bidra til utvikling av informasjon om ledens standard med tanke på vanskelighetsgrad og tilgjengelighet for alle.

Søknadsordninger

I tillegg til fylkeskommunens tilskuddsordning til pilegrimsleden kan Spillemiddelordningen, Tilskudd til friluftsaktivitet og Tilskudd til tiltak i statlig sikra friluftsområder være aktuelle.

Østerdalsleden i Rendalen ved Fonnåsfjellet. Foto: Aslaug Haugen

7. Lokal verdiskaping og reiseliv

Lokal verdiskaping og bærekraftig reiselivssatsing har vært ett mål for pilegrimssatsingen fra prosjektet startet opp i 1994. Dette ble tydeliggjort i Riksantikvarens verdiskapingsprogram fra 2007 og i Strategi for pilegrimssatsing 2012, med Næring som en av fire sentrale målsettinger. Markedsføring av leden som et nasjonalt og internasjonalt reiselivsprodukt er avhengig av at leden er sammenhengende og har høy kvalitet, med overnattingstilbud og mulighet for gode matopplevelser, gjerne basert på lokal mat.

Innlandet fylkeskommunens målsettinger for reiselivet er formulert i Reiselivsstrategi for Innlandet 2025-2030. Strategien legger vekt på å styrke verdiskaping, konkurransekraft og lokalsamfunnsutvikling i Innlandet, samtidig som den skal bidra til bærekraftig reisemålsutvikling, med redusert fotavtrykk og kanalisering av ferdsel bort fra sårbare områder. Tålegrenseanalyser kan være et godt verktøy for å forebygge uønskede konsekvenser av vekst i reiselivsnæringen.

Pilegrimssatsingen er en enkel, natur- og kulturbasert form for turisme, og samsvarer godt med begrepet «regenerativt reiseliv», som benyttes for å sette en ny, bærekraftig retning for reiselivet. Dette innebærer utvikling av et reiseliv som tilfører mer verdi til lokalsamfunnene enn det forbruker. Lokale innbyggere skal involveres i utviklingen og kvalitet prioriteres framfor kvantitet. Pilegrimssatsingen kan inspirere det øvrige reiselivet til en utvikling i en mer bærekraftig retning. Samtidig må også pilegrimsturismen være bevisst på sitt fotavtrykk!

Pilegrimssatsingen har både en internasjonal og en svært lokal ambisjon. For innbyggerne langs pilegrimsledene i Innlandet er det å ha leden lett tilgjengelig i eget nabolag et gode. Pilegrimsledenes suksess som reisemål og attraksjon er avhengig av både frivillige og profesjonelle aktører som drifter overnattingssteder, tilbyr matservering og holder leden åpen og tilgjengelig. Pilegrimssatsingen rommer hele skalaen fra telting og enkelt selvhushold til eksklusive overnattingstilbud i historiske kulturmiljøer med kultur- og matopplevelser og overnatting på hoteller langs leden.

Pilegrimsvandringen i Innlandet består både av enkeltvandrere og av grupper. I tillegg til veiledning gjennom nettstedet pilegrimsleden.no, facebook-sider, guidebøker, og informasjon fra de regionale pilegrimssentrene legger flere reiselivsaktører til rette med «pilegrimspakker», med detaljert opplegg for bagasjetransport, overnatting, opplevelser og bespisning.

Pilegrimsvandring har fått en renessanse i Europa, og turister strømmer til for å oppleve historiske ferdselsruter der kulturminner og naturopplevelser forenes. Stadig flere finner også veien til Norge, langs rutene som utgjør Pilegrimsleden mot Nidarosdomen. Beregninger fra Rambøll (2024) viser at de besøkende legger igjen minst 37 millioner kroner årlig langs ledene – beløp som i stor grad tilkommer småskala reiselivsbedrifter i Distrikts-Norge. Dette blir betydelige verdier for små og store bygdesamfunn!

Kronikk Guro Vistad/Mathias Janson, Nasjonalt pilegrimssenter 2025

Vertskap på Sygard Grytting, Sør-Fron
Gården har middelalderloft som mulig overnattingssted for pilegrimene

Strategi

- Utvikle pilegrimsleden i samsvar med kriteriene for bærekraftige reisemål, med stor vekt på å styrke verdien av satsingen for lokalsamfunn og småskala reiselivsaktører.
- Systematisk oppbygging av kapasitet og kvalitet på overnattingstilbudet langs leden.

Tiltak

- Bidra til å både beholde og rekruttere overnattingssteder og vertskap langs pilegrimsleden, for å sikre god kapasitet og et differensiert tilbud til ulike brukergrupper.
- Stimulere til at flere innkvarteringssteder tilbyr lokalprodusert mat.
- Bidra til utvikling av markedsføringstiltak, med blant annet digitale løsninger for turplanlegging og informasjonsformidling.

Søknadsordninger

- Fylkeskommunens støtteordning for reiselivsprosjekter kan være aktuell for pilegrimssatsingen. Løpende søknadsfrist.
- Veiledning og støtte gjennom Innovasjon Norge er aktuell for bedriftsrettede tiltak.
- Visit Norge og destinasjonsselskapene bidrar med markedsføring, kompetansetiltak og nettverk.

8. Internasjonalt engasjement

Pilegrimsledene er del av et større internasjonalt nettverk gjennom status som Europeisk kulturrute. Pilegrimsturismen er i vekst, og mange fra Norge reiser ut for å gå pilegrim på de kjente pilegrimsvegene i Europa. Vandrere fra over 40 nasjoner kommer til Norge og Innlandet for å vandre på pilegrimsledene her. Over 70% av langvandrerne er utlendinger.

Innlandet fylkeskommunes internasjonale engasjement åpner for økt samarbeid innen kultur og annen samfunnsutvikling. I nasjonal sammenheng er Gudbrandsdalsleden i en særstilling når det gjelder antall vandrere med internasjonal bakgrunn. Innlandet grenser til Värmland og Dalarna i Sverige, og med felles pilegrimstradisjon, noe som tilsier en økt kontakt over landegrensene. Videreutvikling av Østerdalsleden og bidrag for å få Glåmdalsleden opp som nasjonalt viktig led vil gi mulighet for et tettere samarbeid mellom grenseregionene.

Det europeiske samarbeidet er godt forankret i Langtidsplanen for pilegrimssatsingen (2020-2037): *«Europarådets status som «Europeisk Kulturvei» er et kvalitets- stempel som både tiltrekker internasjonale turister innen kultursegmentet, og som skaper forventninger om formidling, opplevelser og kvalitet. Styrking av det nordiske nettverket, og ekspansjon av kulturruten gjennom både pilegrimsruter og tematiske samarbeidsparter vil kunne utløse et betydelig potensial som attraktive nordiske kulturruter med Trondheim som et viktig pilegrimsmål i Europa, både historiske og aktuelle for mennesker i dag.»*

Strategi

- Innlandet fylkeskommune vil benytte sine fortrinn som vertskap for Gudbrandsdalsleden, som den mest benyttede pilegrimsleden i landet, og som fylke med pilegrimsleder som grenser til Sverige, for å bidra til at Pilegrimsleden - St. Olavsveiene til Trondheim blir av de viktigste pilegrimsrutene i Europa og en kjent og ettertraktet opplevelse i Norge.

Tiltak

- Innlandet fylkeskommune søker medlemskap i ACSOW (Forening for St. Olavsvegenes kulturrute forankret i Europarådet).
- Fylkeskommunen skal vurdere aktuelle internasjonale prosjekter med pilegrimstema i sammenheng med fylkeskommunens internasjonale strategi. Samarbeid med Sverige prioriteres. Kommuner, næringsliv og øvrige aktører i pilegrimsarbeidet involveres i dette.
- Fylkeskommunen skal ha tett dialog med Nasjonalt Pilegrimssenter om internasjonale pilegrimsprosjekter som kan være aktuelle for Innlandet fylke.

Kart fra Pilegrim i Sverige som viser nettverket av ulike pilegrimsleder i Norden.

Kartet viser både velfungerende ruter med god driftsstruktur og ruter som er på idé-stadiet uten organisert infrastruktur.

Handlingsplan 2027-2031

1	Planforankring	Parter
	Sikre pilegrimsleden i fylkeskommunale og kommunale planer	
1.1	Bidra med veiledning og bevisstgjøring om kommunenes ansvar for å sikre pilegrimsleden i gjeldende planverk.	Fylkeskommunen Regionale sentre Kommunene
2	**Avtaleverk og finansiell støtte**	
	Sikre oppdatert avtaleverk og langsiktighet i forhold til pilegrimsstrategiens satsingsområder.	
2.1	Fastsette tilskuddsordning for tiltak langs pilegrimsleden	Fylkeskommunen
2.2	Arbeide fram nye avtaler med kommunene og de regionale pilegrimssentrene om partenes forpliktelse til skjøtsel, vedlikehold og kulturhistorisk formidling av leden	Fylkeskommunen Regionale sentre Kommunene
2.3	Avklare eventuell fylkeskommunal grunnfinansiering til de regionale pilegrimssentrene og ledkontakt	Fylkeskommunen
3	**Infrastruktur – leden som fysisk struktur**	
	Sikre pilegrimsledene som sammenhengende led med god infrastruktur i alle ledd.	
3.1	Sikre god standard på skilting, merking og tilrettelegging av den fysiske leden gjennom veiledning og tilskudd	Fylkeskommunen Regionale sentre Kommunene
4	**Kulturhistorisk kunnskap**	
	Ivareta pilegrimsledene i fylket som kulturhistoriske veger og formidle kunnskap om pilegrimsvegene og kulturmiljøene langs ledene.	
4.1	Bidra med kunnskap og kompetanse om kulturminner og kulturmiljø langs leden, gi råd og veiledning ved formidlings- og tilretteleggingstiltak. Prioritere viktige kulturhistoriske steder.	Fylkeskommunen Historielag Museer
4.2	Arbeide for flere Åpne kirker i pilegrimssesongen	Kirka Regionale sentre Kommunene
5	**Kunst og opplevelser**	
	Legge til rette for kunst og kulturopplevelser langs pilegrimsleden	
5.1	Arbeide for å videreføre Tankeplassprosjektet i tilknytning til flere kommuner i en fase 3, med Østerdalsleden som neste prioritet.	Fylkeskommunen Regionale sentre Kommunene Sparebankstiftelsene
5.2	Stimulere til at Pilegrimsleden benyttes som arena for kunst og kulturuttrykk i forbindelse med Nasjonaljubileet – Norge i 1000-år	Fylkeskommunen Regionale sentre Kommunene, Kirka Museer, øvrige aktører
6	**Friluftsliv, folkehelse, og frivillighet**	
	Tverrfaglig innsats for at pilegrimsleden i enda større grad blir benyttet lokalt.	
6.1	Stimulere til at frivillige lag og foreninger aktiviseres i arbeidet med skjøtsel og tilrettelegging av pilegrimsledene.	Fylkeskommunen Regionale sentre Kommunene
6.2	Bidra til tiltak som inspirerer til barn og unges bruk av pilegrimsleden som arena for læring og fysisk aktivitet.	Fylkeskommunen Regionale sentre Kommunene, Kirka

6.3	Stimulere til at pilegrimsledene blir godt kjent blant egne innbyggere i de ulike kommunene, og at den aktivt formidles som lokalt merket tursti	Regionale sentre Kommuner Museer Lag og foreninger
6.4	Bidra til utvikling av informasjon om ledens standard med tanke på vanskelighetsgrad og tilgjengelighet for alle.	Nasjonalt Pilegrimssenter Øvrige aktører
7	**Lokal verdiskaping og reiseliv**	
	Utvikle pilegrimsleden i samsvar med kriteriene for bærekraftige reisemål. Systematisk oppbygging av kapasitet og kvalitet på overnattingstilbudet langs leden	
7.1	Bidra til å både beholde og rekruttere overnattingssteder og vertskap langs Pilegrimsleden, for å sikre god kapasitet og et differensiert tilbud til ulike brukergrupper.	Regionale pilegrimssentre Næringsaktører
7.2	Stimulere til at flere innkvarteringssteder tilbyr lokalprodusert mat.	Fylkeskommunen Regionale pilegrimssentre Næringsaktører
7.3	Bidra til utvikling av markedsføringstiltak, med blant annet digitale løsninger for turplanlegging og informasjonsformidling	Nasjonalt Pilegrimssenter Regionale sentre Næringsaktører
8	**Internasjonalt engasjement**	
	Bidra til at Pilegrimsleden - St. Olavsveiene til Trondheim blir av de viktigste pilegrimsrutene i Europa og en kjent og ettertraktet opplevelse i Norge.	
8.1	Innlandet fylkeskommune søker medlemskap i ACSOW (Forening for St. Olavsvegenes kulturrute forankret i Europarådet)	Fylkeskommunen
8.2	Vurdere aktuelle internasjonale prosjekter med pilegrimstema i sammenheng med fylkeskommunens internasjonale strategi og i tett dialog med Nasjonalt Pilegrimssenter. Samarbeid med Sverige prioriteres.	Fylkeskommunen Nasjonalt Pilegrimssenter Regionale sentra Kommunene Næringsliv

Nasjonalt Pilegrimssenter er være overordnet part i satsingen på de aller fleste områder, og frivillige lag og foreninger vil være viktige aktører inn i de fleste av satsingsområdene.

Pilegrimsleder i Innlandet

Innlandet er et sentralt fylke i den nasjonale pilegrimssatsingen. Tre godkjente pilegrimsleder - St. Olavsledene til Trondheim - krysser vårt fylke på vei til Nidaros.

Gudbrandsdalsleden er hovedleden fra Oslo til Nidaros, og har ruter på begge sider av Mjøsa. Dette er den best tilrettelagte leden med flest besøkende. Leden har regionale pilegrimssentre på Granavollen, Hamar, Dale-Gudbrands gard på Hundorp og på Hjerkinn på Dovrefjell. Mjøsa ble brukt som en del av pilegrimsleden til Nidaros, og dagens pilegrimer kan krysse Mjøsa med Skibladner.

Østerdalsleden går gjennom mer villmarkspregede områder og har færre tilrettelagte fasiliteter for pilegrimer. I Trysil er utgangspunktet for Østerdalsleden koblet til pilegrimstradisjonen på svensk side av grensen, mens leden har sitt andre startpunkt på Rena. Det arbeides med å tilrettelegge leden gjennom Elverum.

Valldalsleden kommer inn fra Møre og Romsdal ved Bjorli i Lesja, og møter Gudbrandsdalsleden ved Fokstua i Dovre.

Glåmdalsleden fra Eidskog til Våler er merket, og er i gang med søknadsprosess for å få status som Olavsled med det offisielle pilegrimsmerket. Leden er koblet til pilegrimsleden på svensk side. Leden vil kobles nordover til Elverum og Østerdalsleden. Det arbeides også med å få til en kobling over Rokoberget vestover til Hamar og Gudbrandsdalsleden.

En femte vandringsrute i Innlandet er **Pilegrimsvegen i Valdres**, fra Hedalen stavkirke til St. Thomas-kapellet på Filefjell. Den er ikke en del av Olavsledene mot Nidaros, men har stor tetthet av stavkirker og andre kirkebygg.

Kart fra [Pilegrimsleden | Digitalt Kart](#) som viser de godkjente St. Olavsvegene til Trondheim.

Gudbrandsdalsleden

Gudbrandsdalsleden strekker seg fra Oslo til Trondheim, med 643 km godt merket led, med ca. 32 dagsetapper mot Trondheim. Fra Oslo må man velge øst eller vestleden.

Den østre ruten går via Eidsvoll, gjennom skog- og kulturlandskap mot Tangen og Stange Vestbygd, til Hamar som var bispesete og eneste innlandsby i middelalderens Norge. Her ligger Domkirkeodden, med domkirkeruinene, museum og historisk senter, og Pilegrimssenter Hamar med overnattingsmulighet.

Den vestre ruten fra Oslo går innom Bønsnes ved Tyrifjorden, der det sies at Olav den hellige vokste opp, og videre over Ringerike, gjennom rikt kulturlandskap på Hadeland, med Søsterkirkene på Granavollen og Pilegrimssenter. Vegen går videre langs bygdeveger til Totenbygdene og videre til Gjøvik.

Herfra går leden langs vestsiden av Mjøsa til Lillehammer, eller man kan ta Skibladner til Hamar og følge østsiden gjennom Ringsaker, med Ringsaker kirke fra 1100-tallet som en stor attraksjon.

På Lillehammer møtes vandringsrutene fra øst og vest, og går inn i Gudbrandsdalen. Vandringen går i stor grad langs historiske veier i lett terreng, gjennom levende bygder og frodig kulturlandskap rikt på kulturminner, med muligheter for overnatting i alt fra enkle hytter til gårder med historie fra middelalder. Pilegrimssenteret ligger på Hundorp, Dale-Gudbrands gard, det historiske maktsenteret i Gudbrandsdalen, og stedet der Olav den hellige i følge Snorre kristnet dølene i 1021.

Leden passerer Sel og går over det strabasiøse partiet ved Rosten, og videre inn i Dovrebygda, med kongsgården Tofte og Budsjord, biskopens gård, et fredet tun som legger tilrette for pilegrimsovernatting. Fra Budsjord går man langs kongevegen, passerer Allmannrøysa og videre over Dovrefjellplatået, med innkvarteringsmulighet på den gamle skysstasjonen Fokstugu. Leden går forbi tuftene fra sælehus på Vesle-Hjerkinn til Eysteinkirka, der det er åpen kirke og pilegrimsmottak, og videre over grensen til Trøndelag før man kommer til Kongsvoll fjellstue. Vegen går så opp den bratte Vårstigen, over til Vinstradalen i Oppdal, og videre gjennom kommunene Rennebu, Orkland og Skaun til Trondheim.

Det går tog langs nesten hele Gudbrandsdalsleden, så det er lett å komme seg til ulike startpunkt, og legge opp korte eller lengre turer.

Gudbrandsdalsleden starter i Oslo og går på begge sider av Mjøsa til Lillehammer, videre gjennom Gudbrandsdalen og over Dovrefjell til Trondheim.

Kontaktinformasjon:

Pilegrimssenter Hamar gir veiledning om Hamarregionen og østsiden av Mjøsa.

Pilegrimssenter Granavollen gir veiledning om Hadelandsregionen og vestsiden av Mjøsa.

Pilegrimssenter Dale-Gudbrand gir veiledning om Gudbrandsdalen.

Pilegrimssenter Dovrefjell gir veiledning om Dovrefjell og Trøndelag.

Skibladner gir 50% rabatt til pilegrimer med Pilegrimspass.

Østerdalsleden

Pilegrimsleden starter i Trysil og Rena, møtes ved Åkresteinen i Rendalen og fortsetter gjennom Tynset, Tolga og Os, over fjellområdet Forollhogna til Trøndelag, gjennom kommunene Midtre Gauldal og Meldal til Trondheim. Leden er på 379 km fra Lutnes i Trysil til Trondheim, og det må beregnes 23 dager på turen.

Den to meter høye Åkresteinen er fra ca. 1040 og er en av de tydeligste tegn på pilegrimsvandrere i Østerdalen. Den har innrisset et kors og bokstavene ML, som kan bety 1050 eller "midleidis", altså midtveis. Dette var knutepunktet for pilegrimer østfra, fra Sverige og de som kom sørfra over Moravegen fra Oslo-området. Pilegrimsteinen på Åkre er knutepunkt for de to grenene av Østerdalsleden fra Trysil og fra Åmot.

Østerdalen har lange tradisjoner for pilegrimsvandring. I senmiddelalderen var det stor trafikk her, mellom Olav den Helliges gravkirke i Nidaros og den hellige Birgittas Vadstena. Trafikken kom både langs Klarälven fra Sverige gjennom Trysil, men også fra Värmland, langs Glomma til Åmot. I dag jobbes det med å forlenge leden gjennom Elverum, som da får forbindelse til Glåmdalsleden sørfra.

Stien går gjennom skog- og fjellområder, langs vann og dalstrøk, i variert natur. Leden går innom tettsteder, kirkesteder og museer underveis. Overnattingstilbudet er i skogsbuer og koier, i hytter og campingplasser, på tradisjonsrike overnattings- og serveringssteder, hotell og på setre. Leden er også godt egnet for telting.

Den østre delen av Østerdalsleden starter på Lutnes i Trysil kommune, på grensen mellom Norge og Sverige, går gjennom Innbygda og over fjellet forbi Munkbetsetra til Rendalen. I middelalderen var Munkbetsetra hvilested for pilegrimene, som ofte ble kalt munker.

Den vestre delen av leden starter fra Nesvangen ved pilegrimskjæret ved Rena og går i skogslandterreng gjennom Åmot og Stor-Elvdal, til retreatstedet Lia gård, med pilegrimshus, kirker, aktiviteter og overnattingsmuligheter. Lia Gård står sentralt i pilegrimsarbeidet i Østerdalen og har gjennom mange år arrangert pilegrimsvandringer.

Når ledene møtes ved Åkrestrømmen går vegen gjennom kulturlandskap og små tettsteder før stigning opp Fonnåsfjellet, med flott utsikt over Rendalen. Leden går videre gjennom Tylldalen med sterk olsoktradisjon, videre via Tynset, langs «gamle Allmannsvei» til Vingelen med kirke- og skolemuseum, før Dalsbygda og Vangrøftdalen med rikt seterlandskap. Leden går inn i Trøndelag langs foten av Forollhogna, med villmarkspreget vandring som krever god forberedelse av turen.

Østerdalsleden kan tas som én langtur, eller deles i kortere etapper. Store deler av denne pilegrimsleden har mulighet for transport med tog, med Rørosbanen i nærheten.

Østerdalsleden har to grener: Østre del fra Lutnes i Trysil og vestre del fra Rena. De møtes i Åkrestrømmen og går videre sammen gjennom Rendalen, Tynset og Os, og over Forollhogna og videre til Trondheim. Forlengelse av leden sydfra gjennom Elverum til Rena er under utvikling.

Kontaktinformasjon:

Foreningen Pilegrimsnettverket for Østerdalsleden har styre og kontaktperson i 20% stilling.

Valldalsleden

Valldalsleden går opp fra fjorden til bratt fjellterreng og følger fotsporene til St. Olav. I følge Snorre rømte Olav Haraldsson landet vinteren 1028-1029. Han skal ha møtt en sjøorm på vei inn fjorden, den kastet han opp i den stupbratte fjellveggen i Syltefjellet, og merket står der fortsatt. Han dro sine skip på land i Valldal, og gikk over fjellet til Lesja og Dovre. Han skal ha overnattet å gården Einbu i Lesja under flukten. Fra Einbu rykket kongens tropper østover i Gudbrandsdalen og deretter over til Sverige for å til slutt møte kongens svoger, prins Jaroslav i Gardarike.

Leden går fra Valldal gjennom Reinheimen nasjonalpark og videre ned til Bjorli, og så gjennom heile Lesjabygda og inn til Dombås sentrum før den går opp til Fokstugu på Dovrefjell, der den kobler seg på Gudbrandsdalsleden.

Valldalsleden er 150 km lang, en tur som beregnes til 7 dager. Turen er flott, men krevende gjennom nasjonalparken Reinheimen og anbefales kun for erfarne turfolk. Leden gjennom Lesja går i lett terreng langs Øverbygdsvegen på Lesjaskog og langs Gudbrandsdalslågen med rikt dyre- og fugleliv, før leden svinger opp mot Lesja kirke, som ble bygget i 1749 og avløste en eldre stavkirke, Hovs kirke som sto litt lenger ned mot elva. Den nye kirka har en fantastisk flott beliggenhet: nede i dalen på en høyde slik at den er synlig fra lang avstand. Lesja bygdetun ligger rett ved, og tilbyr omvisning i kirka.

Valldalsleden går fra Valldalen i Fjord kommune i Møre og Romsdal, over fjellparti i Reinheimen til Lesja og Dovre, der den møter Gudbrandsdalsleden på Fokstugu.

Kontaktinformasjon:
Fjordhagen i Valldal, Fjord kommune i Møre og Romsdal er kontaktpunkt for leden.
Lesja og Dovre kommuner har kontaktpersoner for pilegrimsleden.

Glåmdalsleden

Glåmdalsleden går gjennom kommunene Eidskog, Kongsvinger, Grue, Åsnes og Våler, dels på østsida av Glomma og dels på vestsida. Den er ca. 150 km lang og vil møte Østerdalsleden ved Elverum grense. Leden kan gås på 6-8 dager.

I biskop Øysteins jordebok fra 1394 står det at det ved Eidskog kirke stod oppført et sælehus, et overnattingsted for pilegrimer. Vest for kirka stod et trekors hvor det var ofring til underhold av pilegrimer. Både Eidskog kirke og Hof kirke var viet til Hellig Olav.

Glåmdalsleden starter ved riksrøys 56 i grensen mellom Eda kommune i Sverige og Eidskog kommune. Leden går gjennom flere matrikkelgårder som er kjent fra før år 1000. Eidskog kirke er bygd i 1665, der to stavkirker har stått på samme sted, viet til Hellig Olav som reiste gjennom Eidskog under flukten til Gardarike i ca. 1028, ifølge Snorre.

Leden følger den gamle kongevegen fra tidlig 1600-tallet mot Kongsvinger by, forbi Hov gamle kirkested til Brandval. I Grue går Glåmdalsleden på vestsida av Glomma, gjennom et kulturlandskap med gardsbruk og plasser med historie fra før vikingtid. Mange gardsbruk i dette området ble lagt øde under svartedauden, og først gjenopptatt for fullt på 1600-tallet.

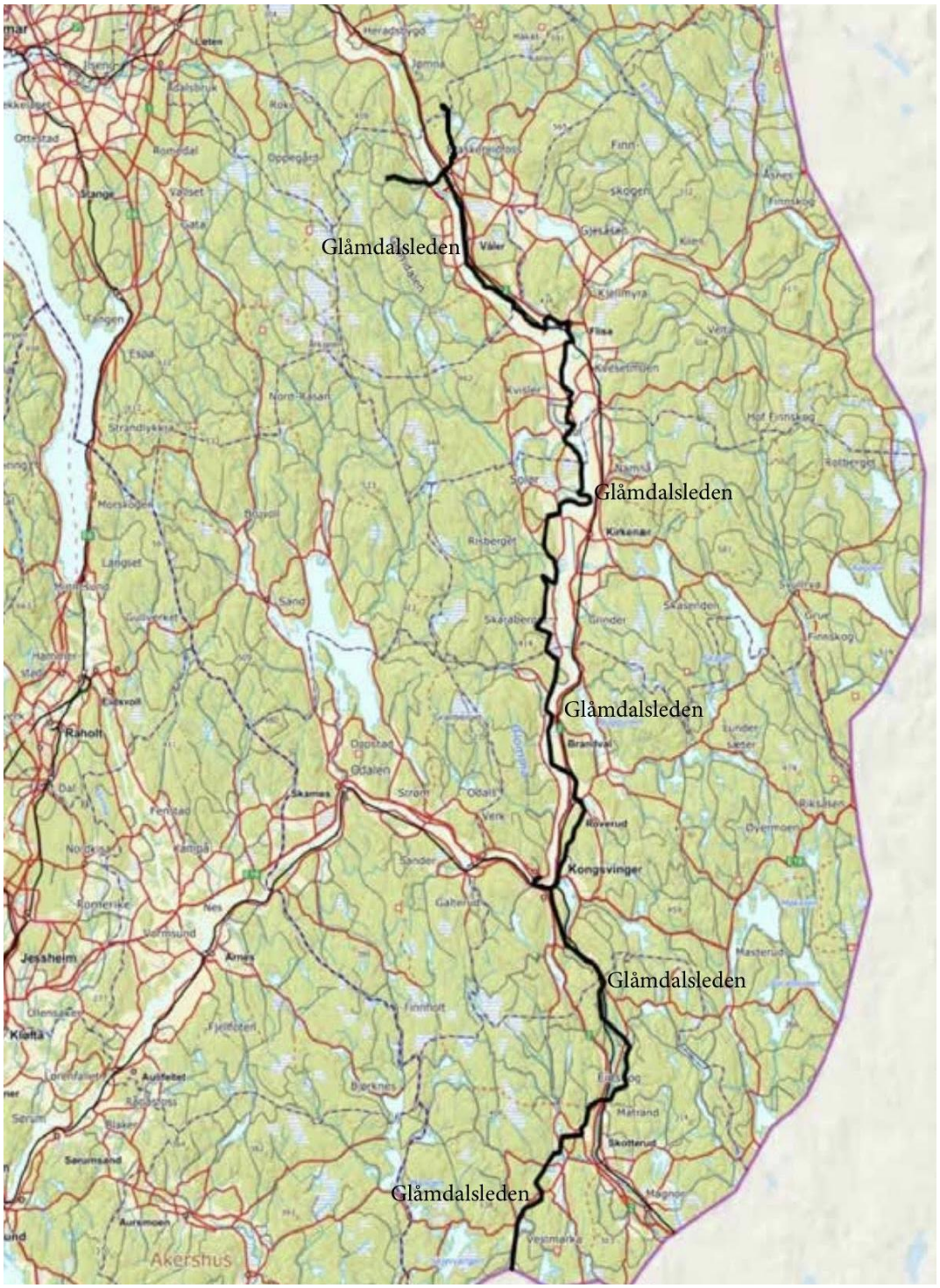
Leden passerer Opaker gard som trolig ble anlagt før vikingtiden, og som tilbyd overnatting. Langs leden ligger minnesmerket om kirkebrannen i Grue, pinsedag 26. mai 1822, som kostet 116 mennesker livet. Glåmdalsleden krysser Glomma ved Flisa, og fortsetter mot Våler på østsida.

Arkeologiske funn bekrefter faste bosettinger i Hof i flere tusen år. Rett vest for Hof kirke lå det flere store gravhauger. Da Solør ble kristnet ble det bygd kirke, Olavskirken, der hovet stod i vikingtida.

Sagnet forteller at Hellig Olav kom til Våler for å kristne bygda. Han stod ved Olavskilden og hadde bundet hesten sin ved den gamle furua som tidligere stod der. Derfra skjøt han en pil og sa at der hvor den kom ned, skulle kirken stå. Kirken ble bygget som stavkirke – Mariakirken. I dag er stedet hvor kirken lå, blitt Mariakirken Minnelund.

Våler kirke fra 1806 brant i 2009. Døpefonten av gotlandsk kleberstein er fra før 1180 og altertavlen med årstall 1697 kom fra den opprinnelige stavkirken på stedet. Disse ble reddet og er i dag i Våler nye kirke, bygd i 2015. Kirken har fått Statens byggeskikkpris i 2016 og er verd å besøke.

Fra Våler går leden videre til Braskereidfoss, der leden vil fortsette over skogen til Elverum grense, der det arbeides med videreføring av Østerdalsleden gjennom Elverum til Rena.

Glåmdalsleden går fra grenserøys 56 gjennom kommunene Eidskog, Kongsvinger, Grue, Åsnes, og Våler til Elverum grense – og Østerdalsleden videre til Trondheim.

Kontaktinformasjon: Foreningen Glåmdalsleden

Pilegrimsvegen i Valdres

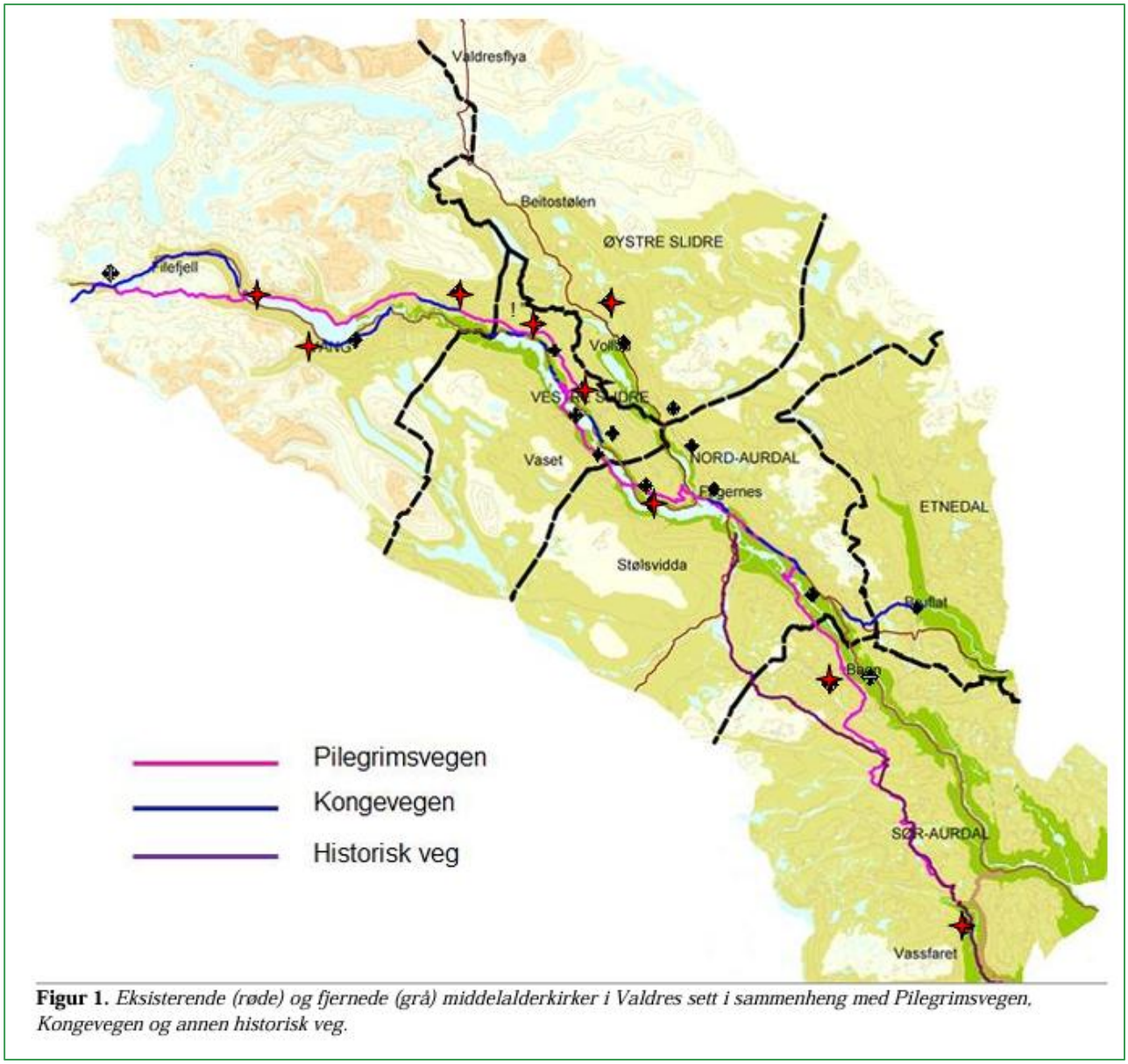
Pilegrimsvegen gjennom Valdres er 162 km lang og går fra Hedalen stavkirke i Sør-Aurdal til St. Thomas-kirken på Filefjell. Hver sommer ledes en gruppe på en 8-dagers vandring. Vegen går innom seks nyere kirker, fem stavkirker, fire olavsminner, tre steinkirker, to relikvieskrin og en runestein.

Valfartskirken St. Thomas på Filefjell var et av Norges viktigste pilegrimsmål i middelalderen. Stavkirken på Filefjell ble revet ned i 1808, men en ny kirke ble reist i 1971. Arbeidet med nyåpningen av den gamle pilegrimsvegen i Valdres startet i 2004 og fra 2005 har pilegimsfellesskapet St. Thomas arrangert felles turer. Pilegrimsvegen følger stort sett dalføret fra kirke til kirke.

Pilegrimsvegen går over skogene fra Hedalen stavkirke til Reinli stavkirke. Videre gjennom Liagrenda til Sundvoll og Aurdal kirke og så langs gamle Valdresbanen til Leira og Fagernes. Derfra over Fodnesåsen til Ulnes kirke og på vestsida av vassdraget til Fossheim, forbi Mo kirkeruin til Einangsbrua der man krysser over til østsiden og Slidredomen. Derfra går leden oppover til runesteinen Einangssteinen og videre til Lomen og Høre stavkirker. Så følger leden Kongevegen og går på nordsiden av Vangsmjøsa til Øye stavkirke. Derfra opp Rødalen til Filefjell og Gamlestøga fram til St. Thomaskirken. Pilegrimsvegen er merket med et spesielt symbol for Valdresleden.

Jahn Børe Jahnsen har ledet arbeidet med å etablere Pilegrimsvegen gjennom Valdres. Her leder han en av de mange vandringene langs leden. Foto: Pilegrimsfellesskapet St. Thomas.

Figur 1. *Eksisterende (røde) og fjernede (grå) middelalderkirker i Valdres sett i sammenheng med Pilegrimsvegen, Kongevegen og annen historisk veg.*

Figur fra Regionrådet i Valdres - Prosjekt vandring i kirkehistorien

Kontaktinformasjon: Pilegrimsfellesskapet St. Thomas

Litteratur og kildeliste

Prosjekt pilegrimsleden 1994-1997 – Resultater og erfaringer – DN-notat 1998-2 Maken - Prosjekt pilegrimsleden 1994-1997 : resultater og erfaringer

Strategi 2012 – Statlig pilegrimsstrategi 2012, Vedlegg til statlig strategi 2012

Nasjonalt Pilegrimssenter: Veien fram mot 2037- Langtidsplan 2019-2037

Statistikk Pilegrimsleden Pilegrimsleden | Statistikk

Jansson, Mattias: NMBU Masteroppgave 2021 Fakultet for miljøvitenskap og naturforvaltning. Bærekraftig utvikling av Pilegrimsleden

Kulturstrategi for Innlandet kulturstrategi-for-innlandet-fylkeskommune-2021-2025-31_mars22_v8.pdf

Reiselivsstrategi for Innlandet 2025-2030 Reiselivsstrategi Innlandet 2025-2030

Internasjonal strategi Innlandet Strategi for Innlandet fylkeskommunes internasjonale arbeid.pdf

2023: Langsiktig pilegrimssatsning gir gode resultater | Nidaros Domkirkes restaureringsarbeider

Tildelingsbrev 2026 – NDR Statsbudsjettet 2026 - Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider - tildelingsbrev

Kirkerådet 2019: horingssvar_veien_mot_2037_langtidsplan_pilegrimsleden.pdf

Strategi for Hamar bispedømmeråd 2025-2029: hamar strategi_bokmål_digital.pdf

Pilegrimsstatistikk 2025: STATISTIKK GUDBRANDSDALSLEDEN, ST.OLAVSLEDEN, KYSTPILEGRIMSLEIA OG BORGLEDEN 2025

Mind the Gap – Status og ressursbehov Pilegrimssatsingen i Norge 2025 prosjektrapport-mind the gap_- endelig verjson 28.1.25.pdf

Guro Vistad / Mattias Janson Debattinnlegg, Nasjonalt pilegrimssenter | Pilegrimsleden bidrar med betydelige verdier til lokalsamfunn 2025

Nettadresser

Pilegrimsleden Pilegrimsleden | en reise som berører

Innlandet fylkeskommune – tilskudd Søk tilskudd - Innlandet fylkeskommune

Council of Europe -Cultural Routes Route of Saint Olav Ways - Cultural Routes

ACSOW ACSOW – Association for the Route of St. Olav Ways

ACSOW-Membership-fee-model-2025.pdf (1000€ for fylkeskommuner)

Akkreditering overnattingssted **IO4-Accreditation_Norway_NORWEGIAN-LANGUAGE.pdf**

Nasjonaljubileet 2030 Forside - Nasjonaljubileet 2030

Tankeplassprosjektet – kunst langs pilegrimsleden Tankeplass - Kulturnett Innlandet - oversikt over arrangementer i Innlandet

Kongefestivalen Dovrefjell Kongefestivalen

Pilegrimsvegen i Valdres – UT.no: Pilegrimsvegen i Valdres

Pilegrim i Sverige – kart Pilgrimskarta 2025_vers_maj2025 copy

Glåmdalsleden Glåmdalsleden, fra Eidskog til Våler - Visit Øst-Norge

facebook-sider for Pilegrimsvandling i Norge og de enkelte pilegrimsledene

Foto

S.4, 23, 25,29: Innlandet fylkeskommune/Kristin Loe Kjelstad

Øvrige foto: se fotograf i billedtekst.

Tolvsteinsringen ved Moelv. Foto: Innlandet fylkeskommune, kulturarv